

Handläggare: Alf Klingvall
Telefon: 08-50843025

Till
Socialtjänstnämnden

Ansökan om medel hos länsstyrelsen för utvecklingsarbete av folköls- och tobakstillsynen

Förslag till beslut

Socialtjänstnämnden ansöker om 125 000 kronor hos länsstyrelsen i Stockholm för utvecklingsarbete kring folköls- och tobakstillsynen i Stockholm.

Dag Helin

/Eddie Friberg

Sammanfattning

Ansvar för folköls- och tobakstillsynen i Stockholm ligger på stadsdelsnämnderna. Vid sammanställning av statistik för folköls- och tobakstillsynen 2006 för Stockholms stad framgår att de flesta stadsdelsförvaltningar besökt de försäljningsställen som ligger i deras område. Statistiken visar dock på att det fortsättningsvis är förhållandevis lätt att köpa folköl och tobaksvaror på ett försäljningsställe i Stockholm. För att få köpa tobaksvaror eller folköl finns ett lagligt krav på att den som lämnar ut varan ska förvissa sig om mottagarens ålder. Det är angeläget att Stockholm utvecklar folköls- och tobakstillsynen ytterligare. För att utveckla arbetet behöver staden sammantaget få en bild av vad försäljningsställena anser om den nuvarande tillsynen. Finns det delar som går att förbättra? Socialtjänstförvaltningen vill sända ut en enkät till samtliga handlare i Stockholm för att bland annat inventera vad det är som brister i butikernas egentillsyn.

Parallellt med denna enkät sänds även en enkät ut till ungdomar som ännu ej fyllt 18 år. Syftet med den enkäten är att vinna kunskap om ungdomarnas eventuella erfarenhet att köpa folköl och/eller tobak. I enkäten kommer det finnas med en fråga som berör om ungdomen blivit nekad försäljning eller inte. Enkäten som vänder sig till försäljningsställena sänds ut till samtliga butiker som anmält försäljning av folköl och/eller tobak. Enkäten som berör ungdomarnas relation till folköl/tobak sänds till ett urval av omkring 600. För att få underlaget statistiskt avvägt kommer samarbete ske med Institutionen för socialt arbete (Socialhögskolan) i Stockholm. Resultaten kommer att sammanställas och resultatredovisas. Resultatredovisningen kommer att sändas ut till försäljningsställena. I anslutning till detta kommer nytt informationsmaterial att tas fram (utbildningsfilm, dekaler en affisch och en broschyr). I anslutning till detta erbjuds handlarna en presentation av resultatet. Förhoppningsvis kommer insatsen leda till en ökad benägenhet att genomföra ålderskontroll när ungdomar köper folköl och/eller tobak. Inköpsstudierna som alla stadsdelsförvaltningar ska genomföra kommer att visa ifall benägenheten att kontrollera ålder ökat bland handlarna.

Undersökningen beräknas kosta totalt omkring 250 000 kronor och socialtjänstnämnden föreslås ansöka om medel för halva kostanden hos länsstyrelsen.

Ärendets beredning

Detta tjänstutlåtande har utarbetats av socialtjänstförvaltningens kansliavdelning.

Bakgrund

Av 3 kap. 8 § alkohollagen (AL) framgår att det för försäljning av folköl gäller en åldersgräns på 18 år. Alkohollagen är en social skyddslagstiftning där åldersgränssättningen utgör en av grunderna. Folköl får inte heller lämnas ut till person som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel (även detta sker under ett straffansvar). Enligt 8 kap. 1 § AL är det kommunen och polismyndigheten som utövar tillsynen över servering av och detaljhandel med folköl.

Enligt 12 § tobakslagen (TL) gäller en åldersgräns på 18 år för att få köpa tobaksvara i Sverige. Även försäljning av tobaksvara sker under straffansvar (olovlig tobaksförsäljning). I tobakslagen finns flera regleringar kring försäljningen. På varje försäljningsställe ska det bland annat finnas en tydlig och klart synbar skylt med information om förbudet mot att sälja eller lämna ut sådana varor till den som inte har fyllt 18 år.

För både folköls- och tobaksförsäljningen finns en skyldighet att anmäla försäljningen till kommunen. Näringsidkarna är även skyldiga att bedriva en egentillsyn över verksamheten och för detta upprätta ett skärskilt program (egentillsynsprogram).

Tillsynen över försäljningsställen som säljer folköl och tobak ligger sedan 1 januari 2002 respektive 1 januari 2003 på stadsdelsnämnderna. Socialtjänstnämnden har en övergripande och samordnande roll. I nämndens uppdrag ingår att svara för information, utbildning, konsultativt stöd i ärendeberedningen samt bransch- och myndighetssamverkan. Vidare har nämnden ansvar för det gemensamma IT-stödet OL2. Kommunfullmäktige har fastställt riktlinjer för verksamheten och dessa har reviderats och förtydligas under 2006.

Förvaltningen har konstaterat att tillsynsarbetet varierar i de olika stadsdelsförvaltningarna. Några arbetar mer aktivt än andra. Några stadsdelsförvaltningar har inte genomfört inköpsstudier. De inköpsstudier som har genomförts visar att det fortfarande finns betydande brister att följa kravet på ålderskontroll vid försäljning av folköl och tobak. I genomsnitt kontrolleras inte legitimation vid 31 % enligt inköpsstudierna medan motsvarande siffra för tobak var 37 %.

En inköpsstudie går ut på att låta 18-åriga ungdomar göra inköpsförsök av folköl eller tobaksvara på försäljningsställen. I lagen finns ett krav på att den som säljer folköl eller tobak ska förvissa sig om mottagarens ålder.

Ungdomens nykterhetsförbund (UNF) har genomfört egna provköp. Dessa har utförts av personer som inte har fyllt 18 år. UNF har meddelat att de under 2005 genomförde totalt 123 kontroller (2005) i Stockholms stad. Vid 56 av dessa kontroller fick underåriga köpa folköl. Detta motsvarar 45,5 % av de provköp de genomförde. För 2006 var motsvarande siffror 107 genomförda kontroller och i 57 fall fick den underåriga köpa folköl. Detta motsvarar 53 %.

Svensk Dagligvaruhandel är en intresseorganisation bestående av medlemmar från bland annat Axfood Sverige AB, BergendahlsGruppen AB, ICA Sverige AB och Coop Sverige AB. Organisationen driver och utvecklar frågor kring bland annat produktsäkerhet, logistiska och näringspolitiska frågor. Svensk Dagligvaruhandel har genomfört egna provköp. En sammanställning har gjorts av Statistiska centralbyrån 2005-12-16. Av sammanställningen framgår att drygt 30 % av de prövade butikerna sålde folköl i Stockholms län. Uppgift för butiker i Stockholms stad saknas dock.

De provköp som genomförts visar samtliga att det finns brister vid ålderskontrollen i detaljhandeln.

I Stockholms stad fanns det vid utgången av 2006 totalt 1 112 anmälda försäljningsställen.

Utvecklingsarbetet

Det är angeläget att Stockholm stad utvecklar folköls- och tobakstillsynen ytterligare. För att utveckla arbetet behöver staden sammantaget få en bild av vad företrädarna för försäljningsställena anser om den nuvarande tillsynen. I Stockholm finns ingen entydig uppfattning vad näringsidkarna har för synpunkter på den tillsyn som genomförs och om det är något i tillsynen som saknas. Socialtjänstförvaltningen ansvarar för ett branschråd för folköls- och tobaksfrågor. I branschrådet ingår företrädare för branschen, några stadsdelsförvaltningar och representanter från de tre polismästartrikterna. Socialtjänstförvaltningen kommer att arbeta vidare med denna bransch- och myndighetsövergripande verksamhet. En viktig fråga är om egentillsynen upplevs vara ett fungerande instrument för att genomföra ålderskontroll. Andra frågeställningar rör behov av utbildning och fortbildning och på vilket sätt information lättast når butiken. I ärendehanteringssystemet OL2 finns en möjlighet att lägga in e-post adresser. Enkäten som är tänkt att gå ut till samtliga handlare i Stockholm kallas Handelsenkäten. Förhoppningsvis kommer enkäten fungera som en slags intervention i sig d.v.s. väcka eftertanke om åldersgränserna och kommunens tillsynsarbete. Vidare kommer enkäten förhoppningsvis medföra uppslag och tillföra kunskaper till fortsatt utveckling av det lokala tillsynsarbetet.

Utöver att tillfråga näringsidkarna är det viktigt att få kartlagt vad ungdomens uppfattning är kring att köpa folköl och tobak.

Socialtjänstförvaltning och utbildningsförvaltning genomför vartannat år en undersökning av riskbeteenden bland elever i grundskolor och gymnasier (Stockholmsenkäten). Den senaste undersökningen genomfördes 2006.

Stockholmsenkäten vänder sig till ungdomar i årskurs 9 samt ungdomar som går 2:a året på gymnasiet. Den följer den nationella undersökningen som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) genomför. Uppgifterna som rör Stockholm kan sedan härledas till de olika stadsdelsförvaltningarna.

I Stockholmsenkäten finns frågeställningar med kring folköls- och tobaksförsäljningen. För att kunna förbättra tillsynen är det angeläget att få en uppfattning om ungdomarna nekas försäljning i någon större utsträckning. Vid inköpsstudierna nekas flertalet ungdomar försäljning. Dessa ungdomar är fyllda 18 år. Vidare vore det bra att få belyst vilka försäljningsställena som upplevs svåra att handla i och orsakerna till detta. Ungdomsenkäten kommer sändas ut till omkring 600 ungdomar. För att få underlaget statistiskt avvägt kommer samarbete ske med Institutionen för socialt arbete (Socialhögskolan) i Stockholm.

Både Handelsenkäten och Ungdomsenkäten kommer att sammanställas på ett systematiskt sätt. Resultaten kommer att redovisas skriftligen tillbaka till

handlarna genom ett utskick. Till varje försäljningsställe kommer även att skickas ut ett registreringsbevis, se bilaga 1. Registreringsbeviset tas fram ur ärandehanteringssystemet OL2. Tanken är att näringsidkaren ska få en tydlig bekräftelse på att han anmält försäljning till Stockholms stad. Det är viktigt att de som anmäler försäljning av folköl/tobak får en bekräftelse på att anmälan är gjord. I de flesta fall har handlaren inte fått någon egentlig bekräftelse på sin anmälan förutom att tillsynsavgiften sänds ut en gång per år.

Aktiviteter

Två enkäter sändes ut. Handelsenkäten sänds till alla som har anmält försäljning av folköl- tobak i Stockholm. Ungdomsenkäten sänds ut till 600 ungdomar i som går i skolan i Stockholm och som ännu inte fyllt 18 år.

Resultatet kommer att sammanställas och sändas ut till handlarna. Handlarna kommer att erbjudas presentation av enkäten och svaren tillsammans med en utbildningsinsats kring frågorna.

Förvaltningen avser också utveckla informationen till branschen. Bland annat förbereds för närvarande en informationsdel inom förvaltningens hemsida.

Kostnader

Dom totala kostnaderna beräknas uppgå till 250 000 kronor. Kostnader för enkäter, utskick, registreringsbevis och sammanställning beräknas uppgå till omkring 135 000 kronor. Informationskostnader i anslutning till Handelsenkäten beräknas uppgå till 115 000 kronor. I informationskostnaden ingår utgifter för en informationsbroschyr, nya dekal, CD film och förvaringsmapp.

Förvaltningens förslag

Det är angeläget att göra en kartläggning av vad handlarna har för uppfattning om kommunens tillsynsverksamhet över folköl och tobak. Det är också viktigt att bygga upp mer kunskap kring ungdomars förhållningssätt kring folköl och tobak. Särskilt angeläget är att få en uppfattning om hur vanligt det är de nekas försäljning. I dagsläget visar de undersökningar som har gjorts att det är förhållandevis lätt för underåriga att köpa folköl och tobak. För att förbättra och öka kvalitén i tillsynsarbetet är det angeläget att utvecklingen av tillsynsarbetet går vidare.

Alkohollagen och tobakslagen är skyddslagstiftningar som ska begränsa ungdomars möjlighet att köpa alkoholdrycker och tobaksvaror innan de fyllt 18 år. I massmedia förekommer förhållandevis ofta en diskussion om vilka brister som finns i kommunens tillsyn. Ett enigt socialutskott i riksdagen menade i april 2005 att kommunerna behöver förbättra sin tillsyn. Inköpskontroller (kommunens) och

livsmedelshandlarföreningens provköp, UNF:s provköp visar entydigt på att det finns brister i detaljhandeln vad det gäller att kontrollera ungdomarnas ålder.

I Stockholmsenkäten och CAN:s rapport om skolelevers drogvanor framgår tydligt att ungdomar själva uppger att de kan handla folköl i detaljhandelsbutikerna trots att de är underåriga. Benägenheten hos ungdomarna att köpa folköl har dock minskat. Detta borde rimligen föra med sig att resultaten vid inköpsstudierna blir bättre. Vid jämförelser mellan 2005-2006 visar det sig dock att resultaten inte förbättrats vad det gäller folköl men förbättrats vad det gäller tobak.

Båda enkäterna kommer att sändas ut kodade så att det inte går att avgöra från vem enkätsvaren kommer. Att garantera anonymitet är en viktig del vid rapporteringen.

För att få medel från länsstyrelsen till olika utvecklingsprojekt krävs att staden står för ett lika stort belopp, enligt 50-50 principen.

Socialtjänstförvaltningen finansierar hälften av utvecklingskostnaden inom ramen för den reguljära verksamheten.

Bilagor

1. Registreringsbevis